

Gdańsk, 22 maja 2025

profesor dr hab. Natasza Kosakowska-
Berezecka Zakład Psychologii
Międzykulturowej Instytut Psychologii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański

Rozprawa doktorska Pani Sadii Zaman zatytułowana „The Pursuit of Multiple Identity Goals Among Women in Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM)” („Dążenie do wielu celów tożsamościowych wśród kobiet zajmujących się naukami ścisłymi, technologią, inżynierią i matematyką (STEM)”) autorstwa Sadii Zaman z Centrum Badań nad Zachowaniami Społecznymi Instytutu Psychologii Uniwersytetu SWPS we Wrocławiu, pod kierunkiem dr hab.

Katarzyna Byrka, profesor SWPS, bada jednoczesną realizację celów związanych z tożsamością kobiecą i zawodową wśród kobiet w dziedzinach STEM w ramach teoretycznych opartych na teorii symbolicznej samorealizacji (Gollwitzer, 2018) oraz teorii systemów celów (Kruglanski i in., 2018).

W sześciu badaniach eksperymentalnych Autorka wykazała, że kiedy kobiety napotykają przeszkody w realizacji jednego ze swoich celów związanych z tożsamością — kobiecą lub zawodową — często reagują wzmacniając drugi z nich, co prowadzi do bardziej pozytywnych emocji. Wyniki badań sugerują również, że symboliczne wyrażenia, takie jak ubiór postrzegany jako przekazujący zarówno kobiecość, jak i profesjonalizm, są powiązane z silniejszą identyfikacją z obiema dziedzinami tożsamości oraz większym poczuciem przynależności. Ponadto badania pokazują, że kobiety w dziedzinach STEM zgłaszają większą zbieżność między swoją tożsamością płciową a celami zawodowymi, a także wyższy poziom syndromu oszusta w porównaniu z mężczyznami.

Wyraźnie doceniam znaczny wysiłek, przemyślenia i rygor metodologiczny, jakie Autorka włożyła w tę rozprawę. Praca porusza ważną i aktualną kwestię — sposób, w jaki kobiety w dziedzinach STEM radzą sobie z celami związanymi z tożsamością kobiecą i zawodową oraz negocjują je — poprzez serię sześciu przemyślanych i dobrze zaprojektowanych badań. Niniejsza praca dostarcza cennych informacji na temat reakcji afektywnych i behawioralnych na zagrożenia związane z celami tożsamościowymi.

Kilka aspektów tej pracy szczególnie się wyróżnia:

- 1) Część teoretyczna pracy jest interesująca, ogólnie napisana w sposób przejrzysty i zawiera aktualne odniesienia do obszernej literatury poświęconej kobietom w dziedzinach STEM.
- 2) Badania są starannie skonstruowane, interesujące i często kreatywnie zrealizowane, co odzwierciedla wysokie umiejętności Autorki w zakresie projektowania badań.
- 3) Procedury eksperymentalne są konsekwentnie dobrze zaprojektowane, a analizy statystyczne są zróżnicowane, rzetelne i starannie zinterpretowane.
- 4) Dwa wstępne Badania, 1. i 2., są spójne pod względem koncepcyjnym i stanowią solidną podstawę empiryczną dla ogólnej narracji badawczej.
- 5) Uwzględnienie odpowiedzi otwartych, w których uczestniczki zastanawiają się nad momentami postrzeganymi jako porażka jako kobieta lub specjalistka w dziedzinie STEM, stanowi obiecujący sposób uzyskania jakościowych spostrzeżeń. To źródło danych wydaje się bardzo bogate. Zdecydowanie zachęcam Autorkę do rozważenia bardziej dogłębnej analizy i integracji tych narracji, aby rzucić światło na rzeczywiste doświadczenia związane z zagrożeniami dla kobiecości i negocjowaniem tożsamości.
- 6) Autorka stosuje procedury wstępnej rejestracji, przejrzystego raportowania i udostępniania danych, wyznaczając tym samym wysokie standardy i wykazując się doskonałą rzetelnością naukową.

Chociaż niniejsza praca wykazuje wysoki poziom rygoru naukowego, istnieje kilka obszarów, w których dopracowanie poprawiłoby jasność, głębię teoretyczną i ogólny wpływ pracy. Poniżej poruszam kilka kwestii, które bardzo chcę omówić:

- 7) Po pierwsze, podstawowe rozróżnienie między aspiracjami „kobiecy” a „zawodowymi” u kobiet pozostaje teoretycznie niejednoznaczne. Przyjęte ramy mogą wzmocnić dwubiegunową opozycję, która może nie odzwierciedlać rzeczywistych doświadczeń kobiet, zwłaszcza tych, które płynnie (i naturalnie) łączą obie dziedziny. Czy te cele związane z tożsamością muszą być ze sobą sprzeczne, czy też można je postrzegać jako elementy tożsamości hybrydowej w kontekście STEM? Nie jest dla mnie jasne, dlaczego te dwie tożsamości nie mogą tworzyć jednej tożsamości kobiety pracującej zawodowo w dziedzinie STEM?
- 8) Potrzebne są bardziej empiryczne i teoretyczne uzasadnienia, aby potwierdzić założenie, że kobiety w dziedzinach STEM postrzegają te cele tożsamościowe jako odrębne i potencjalnie sprzeczne. Obecne ujęcie może nieumyślnie powielać te same normy płciowe, które stara się krytykować.
- 9) Przegląd literatury, choć obejmuje istotne pojęcia, zyskałby na jaśniejszej strukturze i bardziej spójnym przebiegu. Kluczowe pojęcia, takie jak doświadczenia afektywne (wstyd, poczucie winy), zagrożenie tożsamości, syndrom oszusta, zagrożenie stereotypem i mechanizmy kompensacyjne, powinny być wprowadzane w sposób bardziej systematyczny i zintegrowane od samego początku. Rozdział teoretyczny można by wzbogacić, rozpoczynając od kontekstu niedostatecznej reprezentacji kobiet w dziedzinach STEM. Warto zwrócić uwagę, że sekcja 1.4 (dotycząca kobiecości i STEM jako celów tożsamościowych) może stanowić bardziej odpowiedni punkt wyjścia.
- 10) Ważne pojęcia, takie jak strach przed negatywnymi reakcjami (np. zob. prace Laurie

Rudman lub Madeline Heilman — wspomniane tylko bardzo krótko), można by włączyć do teoretycznego uzasadnienia — obecnie teoretyczne uzasadnienie badań jest rozproszone w tekście, a praca nie zawiera spójnego wprowadzenia teoretycznego, przedstawiającego wszystkie istotne pojęcia leżące u podstaw hipotez testowanych w badaniach 1-6, wraz z kompleksowym przeglądem badań (nawet w formie graficznej).

- 11) Autorka mogłaby również rozważyć włączenie modelu samosocjalizacji Tobina i in. (2010) w celu pogłębienia dyskusji na temat rozwoju tożsamości płciowej i internalizowanych norm płciowych. Model ten może być przydatny w wyjaśnianiu, że tożsamość płciowa nie jest po prostu narzucana, ale aktywnie konstruowana, utrzymywana, a czasem negocjowana lub odrzucana. W badaniach dotyczących kobiet w dziedzinach STEM ramy te można wykorzystać do zrozumienia, w jaki sposób kobiety aktywnie poruszają się między tożsamością zawodową a kobiecą oraz integrują (lub oddzielają) te tożsamości w odpowiedzi na oczekiwania społeczne i cele osobiste.
- 12) Nowatorski charakter i wkład teoretyczny pracy wymagają również jaśniejszego sformułowania. Pytania badawcze, choć interesujące, powinny być sformułowane w sposób bardziej jednoznaczny, z uwzględnieniem luk teoretycznych, które mają wypełnić. Cel i nowatorski charakter badania powinny zostać jasno określone w tekście — jakie nowe aspekty odkrywa dane badanie, takie, które pomagają wzmocnić istniejące koncepcje i teorie?
- 13) Nie wyjaśniono w pełni, dlaczego wybrano pewne symboliczne zachowania (np. dekorowanie pokoju, wybór ubioru) jako wskaźniki osiągnięcia celu tożsamościowego lub działań kompensacyjnych. Czy zostały one uzyskane na podstawie danych jakościowych lub wstępnych testów? Ustanowienie tego wzmocniłoby ważność wybranych operacjonalizacji i pozwoliło na wyciągnięcie bardziej wiarygodnych wniosków z uzyskanych wyników.
- 14) Należy jaśniej przedstawić powiązania między sześcioma badaniami. W jaki sposób się uzupełniają? Na przykład cel i znaczenie Badania 6 powinny być lepiej powiązane z poprzednimi badaniami.

- 15) Ważne zmienne na poziomie indywidualnym, takie jak identyfikacja z grupą i poczucie przynależności, są uwzględnione wyłącznie w końcowych badaniach. Bardziej spójne ramy teoretyczne byłyby korzystne dla uwzględnienia tych czynników we wszystkich badaniach.
- 16) Pominięcie zmiennych kontekstowych (np. różnic dyscyplinarnych, klimatu organizacyjnego) ogranicza zewnętrzną trafność wyników. STEM nie jest jednolity; fakt, że więcej kobiet pracuje w dziedzinie biologii i chemii (nauki ścisłe) niż w inżynierii, może mieć istotny wpływ na wyniki.
- 17) Ponadto uwzględnienie moderatorów na poziomie indywidualnym (np. centralna rola tożsamości STEM, siła identyfikacji płciowej oraz osobiste znaczenie kobiecości) mogłoby wzbogacić interpretację wyników. Nie jest jasne, dlaczego te zmienne nie zostały uwzględnione w niniejszym projekcie badawczym, ponieważ kobiety o silnej tożsamości mogą być bardziej podatne na syndrom oszusta lub mogą mieć większe trudności z pogodzeniem swojej kobiecej tożsamości z tożsamością zawodową.
- 18) Uwzględnienie badań takich jak Hall i in. (2018) dotyczące klimatu pracy bezpiecznego dla tożsamości umieściłyby wyniki badań w szerszych ramach środowiskowych: Hall, W., Schmader, T., Aday, A., Inness, M. i Croft, E. (2018). Climate control: The relationship between social identity threat and cues to an identity-safe culture. *Journal of Personality and Social Psychology*, 115(3), 446–467.
<https://doi.org/10.1037/pspi0000137>.
- 19) Obecne skupienie uwagi na symbolicznych zachowaniach, takich jak wybór stroju i dekoracja pokoju, choć interesujące, może nie oddawać w pełni zakresu strategii kompensacyjnych dostępnych kobietom w dziedzinach STEM. Autorka mogłaby rozważyć zbadanie bardziej ekologicznych i wpływowych zachowań, takich jak zaangażowanie w mediach społecznościowych w celu podkreślenia osiągnięć osobistych lub zawodowych, które mogłyby służyć jako silne symbole afirmacji tożsamości (kwestia ta została faktycznie poruszona w pracy, ale nie została wykorzystana w projekcie badania).

- 20) W Badaniu 2 odkrycie, że duma była szczególnie podatna na manipulację, zasługuje na głębszą analizę — dlaczego wpływ zarówno momentu pomiaru, jak i manipulacji był silniejszy w przypadku dumy?
- 21) Czy Autorka może rozwinąć wyniki analizy post hoc, które ujawniają istotny związek między wysokim stopniem pokrywania się celów tożsamościowych a zmniejszonym syndromem oszusta, szczególnie wśród *mężczyzn*, ale nie kobiet? W wynikach Badania 6 zgodność kobiet między tożsamością kobiecą a zawodową była silniejsza niż w przypadku mężczyzn. Obecne wyjaśnienie podane w tekście, że większa zgodność mężczyzn zmniejsza potrzebę integracji tych dwóch tożsamości, potencjalnie łagodząc syndrom oszusta, nie ma zatem zastosowania w tym przypadku.
- 22) Ostatnia część podsumowania jest obecnie niedopracowana. Warto byłoby bardziej szczegółowo zastanowić się nad implikacjami tych ustaleń dla teorii, praktyki i polityki. W szczególności, w jaki sposób te spostrzeżenia mogą wpłynąć na działania interwencyjne w następujących obszarach: Kobiety zmagające się z napięciami tożsamościowymi w dziedzinach STEM? Mentorzy, przełożeni lub liderzy instytucji akademickich pragnący stworzyć bardziej inkluzywne środowisko?

Inne kwestie:

- Należy pamiętać, że wymiar „męskości” Hofstede został zaktualizowany w literaturze i obecnie nosi nazwę „Motywacja do osiągnięć i sukcesu”. Terminologia powinna zostać odpowiednio zaktualizowana.

Ogólnie rzecz biorąc, niniejsza praca stanowi przemyślaną, opartą na danych empirycznych i istotną społecznie analizę regulacji tożsamości wśród kobiet w dziedzinach STEM. Gratuluję Autorce tej inspirującej pracy i z niecierpliwością czekam na dalszy rozwój badań.

Podsumowując, pragnę stwierdzić, że praca doktorska zatytułowana *The Pursuit of Multiple Identity Goals Among Women in Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM)* ("Dążenie do wielu celów tożsamościowych wśród kobiet zajmujących się naukami ścisłymi, technologią, inżynierią i matematyką (STEM)") autorstwa Sadii Zaman z Centrum Badań nad Zachowaniami Społecznymi Instytutu Psychologii Uniwersytetu SWPS we Wrocławiu, napisana pod kierunkiem dr hab. Katarzyna Byrka, prof. SWPS, przedłożona mi do recenzji praca doktorska, która spełnia wymagania określone dla prac doktorskich zgodnie z ustawą o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r. i zalecam dopuszczenie kandydatki do kolejnych etapów procesu doktorskiego.

Gdańsk, 22 maja 2025

Natasza Kosakowska-Berezecka